

СЕСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТРЕСОП ТРАВМИ

SEXUAL ABUSE OF CHILDREN AS A SPECIAL EXTREME PSYCHOLOGICAL STRESS INJURY

У статті зроблено аналіз сексуального насильства як специфічної психологічної травми, а також порівняно вітчизняний та зарубіжний досвід вивчення цієї проблеми. Основна увага приділяється визначенню сутності терміна «сексуальне насильство» як екстремального психологічного стресора, пов'язаного з природою травми. Авторка підкреслює, що сексуальне насильство змінює погляд жертви на світ та оточуючих людей, вторгаючись у її систему переконань і нівелюючи її базові потреби в контролі та безпеці свого життя, у свідомості світу. Специфіка психологічних наслідків події, що травмує, полягає не тільки в тому, що відбувається негативна подія екстремальної інтенсивності. Втрата людиною контролю над тим, що відбувається, порушення особистих кордонів, тим паче в найбільш інтимній сфері, як це відбувається в разі сексуального насильства, завжди сприймається болісно. Учена доводить, що сексуальне насильство може спричинити підвищений ризик посттравматичного стресового розладу. Виділено категорії насильницьких дій та визначено їх негативний вплив на загальний розвиток дитини, розроблено психодіагностичну програму дослідження щодо виявлення жорстокого поводження з дитиною, а саме сексуального насильства над нею. Авторкою визначено особливості самоставлення осіб, які пережили насильство в дитинстві. У разі насильства над дітьми травмуюча подія, а найчастіше їхня тривала послідовність, відбувається ще у фазі формування особистості, ставлення до навколишнього світу, людей і самої себе. У дітей, які виростили в обстановці постійного насильства та приниження, формується спотворена картина світу, порушується природне почуття довіри до оточуючих і безпеки, знижується власна значимість та цінність. Констатовано той факт, що на психологічні наслідки сексуального насильства мають вагомий

вплив ставлення оточуючих людей (реакції важливих близьких), культурні установки.

Ключові слова: сексуальне насильство, дитина, жертва, психологічна травма, екстремальний стресор.

The article summarizes the analysis of sexual violence as a specific psychological trauma, as well as the same number of cases and foreign reports on this problem. The main respect is attached to the essence of the term "sexual violence" as an extreme psychological stressor associated with the nature of trauma. The author confirms that sexual violence changes the victim's view of the world and alienated people, invading the system and destroying its basic needs in control of the security of one's life, in the light of the world.

The specificity of the psychological consequences of the underestimation of trauma, is not only related to the fact that it is negative under the extreme intensity. The loss of human control over it, which is being violated, especially cordons, it is more in the most intimate sphere, as it is in times of sexual violence, it will always be painful. It is worth pointing out that sexual violence can cause a rise in the risk of post-traumatic stress disorder. The category of rape and their negative impact on the child's development was seen; The author is credited with the special self-determination of the osib, who survived violence in childhood. In times of violence against children, traumatic podia, and most often – ihnya trivala sequent, vydbuvayutsya on the phase of the formation of specialness, setting up to a superfluous light, people and oneself. In children, as they grew up in an environment of constant violence, that humiliation, a picture of the world is formed, the natural sense of trust is destroyed, and the importance and value are reduced. It was stated that on the psychological consequences of sexual violence, there is an important influence on the attitude of alienated people – the reactions of significant relatives, cultural attitudes.

Key words: sexual violence, child, victim, psychological trauma, extreme stressor.

УДК 159.922.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.42.4>

Велічко Г.В.

аспірантка кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми. Проблема сексуального насильства існує кілька століть, але предметом наукового інтересу стала лише на початку 70-х років нашого століття – у США, а потім у Європі. Нині у стані нашого суспільства можна назвати кілька тенденцій, які збільшують необхідність вивчення наслідків сексуального насильства. З одного боку, погіршується криміногенна обстановка, більш частими та повсякденними стають прояви девіантної поведінки, насильство набуває все більш витончених та жорстоких форм. З іншого боку, з розвитком суспільства наростає потреба кожної людини у повазі до приватності, особистої свободи та безпеки, що змушує гостріше реагувати на злочини проти

особистості. Крім того, в наш час знімаються багато табу, наприклад, на відкриті обговорення сексуальних тем. А можливості наукового, соціального і культурного обміну із зарубіжними вченими та соціальними працівниками, які все розширюються, дозволяють робити порівняння між ситуаціями в різних країнах і переймати накопичений у цій галузі досліджень досвід. Багато дослідників у розвинених країнах вивчали показники поширеності (Mathews et al., 2016), фактори ризику та захисту (Kaufman et al., 2016), а також стратегії профілактики (Morley & Higgins, 2018), щоб зменшити виникнення сексуального насильства, особливо в у контексті молодіжних організацій.

Гостра потреба в вивченні проблеми психологічних наслідків насильства взагалі та сексуального насильства зокрема закономірно обумовлює той факт, що перші праці, присвячені цьому питанню, мають характер методичних рекомендацій щодо надання психологічної, медичної, правової та соціальної допомоги постраждалим. Поява різних центрів допомоги жертвам насильства є важливим кроком на шляху вирішення проблеми, і психологи використовують досвід роботи з постраждалими, накопичений в інших країнах.

Так, D. Russella, D. Higginsa, A. Possob (2020) досліджували поширеність, фактори ризику та профілактичних втручань щодо сексуального насильства над дітьми. Їхнє дослідження було зосереджено на дітях дошкільного та молодшого шкільного віку. У своїй роботі вчені визначили профілактичні заходи щодо підтримки безпеки дітей та молоді в країнах, що розвиваються, від сексуального насильства.

Вчені J. Bart Klikaa, Janet Rosenzweigb, Zach Hinerc (2020) у своїй роботі наголошують на тому, що діти, які зазнали сексуального насильства, можуть страждати від величезних фізичних, емоційних та психологічних наслідків, багато з яких зберігаються протягом усього життя. Вони розглядають майбутні напрями запобігання сексуальному насильству над дітьми та екологічну структуру для розміщення стратегій запобігання сексуальному насильству над дітьми у соціальній екології (тобто індивідуальній, сімейній/спорідненій, общинній, громадській).

Таким чином, актуальність нашого дослідження визначається важливістю та назрілою потребою звернення до наслідків саме унікального, індивідуального травматичного досвіду, найжорстокішим прикладом якого є сексуальне насильство, а також необхідністю розгляду згвалтування як особливого екстремального психологічного стресора з урахуванням сучасних концепцій психології травми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Прояви насильства, жорстокого поведіння в будь-якій формі його прояву впливає на всі аспекти розвитку дитини та накладає відбиток на фізичне та розумове здоров'я, на психіку та взаємини у суспільстві. За даними Finkelhor D., Dziuba-Leatherman J. (1994), відповідно до розробленої вченими класифікації, можна виділити три категорії насильницьких дій:

- пандемічна (що має поширений характер), до якої відносяться фізична та вербальна агресія між сиблінгами, фізичні покарання батьками дітей, злочинство, фізична та вербальна агресія з боку оточуючих, вандалізм, пограбування;

- гостра (має епізодичний характер), до якої належать згвалтування, фізична та сексуальна образа (зловживання), неналежний

догляд з боку батьків (зневажливе ставлення), викрадення дитини одним із членів сім'ї, психологічне насильство;

- екстраординарна (яка має надзвичайно рідкісний характер), до якої належать викрадення дитини сторонніми людьми, вбивство.

Українська дослідниця А. Резмер (2020) вважає, що «розповсюдженою причиною сексуального насильства над дітьми у сім'ях є наркоманія та алкоголізм, внаслідок чого у дорослих може виникати агресія, втрата контролю над своїми діями, гіперсексуальність. На другому місці – психічні порушення особистості, що також провокують агресію, депресивність, неадекватну поведінку, ненормальну реакцію на провокуючу поведінку дитини. Наступною, також доволі розповсюдженою причиною, виступають дитячі травми дорослого: агресивна поведінка батьків, згвалтування, булінг, неправильний сексуальний досвід».

Сексуальне насильство над дітьми як модель хронічної травми описують вчені Frank W. Putnam & Penelope K. Trickett (2016). Вони вважають, що вплив насильства в суспільстві є стресовим і суттєво сприяє миттєвим і довгостроковим проблемам психічного здоров'я. Підкреслюють той факт, що досліджень в цій галузі замало, потрібно звернути увагу на дослідження впливу хронічної екологічної травми на дітей, включаючи наслідки війни та жорстокого поводження з дітьми. Дослідження жорстокого поводження з дітьми, на думку вчених, є важливим джерелом інформації про вплив травми на дітей, оскільки воно спирається на проспективні та ретроспективні дослідження різноманітних теоретичних дисциплін. А також, вони констатують той факт, що наявність даних про гострий вплив жорстокого поводження з дітьми, про його хронічні наслідки дозволяє сформулювати психологічні та біологічні гіпотези на основі розвитку. Це має вплив на вивчення насильства в суспільстві на дітей та їх майбутне.

Метою статті є аналіз сексуального насильства як специфічної психологічної травми, а також порівняння вітчизняного та зарубіжного досвіду вивчення проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сексуальне насильство є інтенсивним стресором, який викликає як гострі, і довгострокові психологічні наслідки в більшості постраждалих. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВОЗ) визначила сексуальне насильство як: «...залучення дитини до сексуальної активності, яку вона або він не повністю усвідомлює, на яку вона чи він не може дати поінформовану згоду, або на яку дитина не підготовлена з погляду розвитку і не може дати згоду, або яка порушує закони чи соціальні табу суспільства. Про сексуальне насильство над дітьми свідчить ця дія між дитиною та

дорослою чи іншою дитиною, яка за віком чи розвитком перебуває у відносинах відповідальності, довіри чи влади, причому дія спрямована на задоволення потреб іншої людини». (Всесвітня організація охорони здоров'я, 2003, стор. 75).

За Matthew Tull (2022) термін «сексуальне насильство» відноситься до ряду дій, які включають небажаний, примусовий або насильницький сексуальний контакт або поведінку. Сексуальне насильство може включати зґвалтування, спробу зґвалтування та будь-яку форму небажаних сексуальних дотиків. Дуже важливим є розуміння сутності цього терміну. Не розуміння того, що не тільки прямий сексуальний контакт, але й поведінка, небажані дотики є сексуальним насильством, дуже часто призводить до вторинної травматизації жертви й не уважної поведінки дорослих щодо сексуальної безпеки дітей.

В Європі жертвою сексуального насильства стає кожна п'ята дитина. У 70-85% випадків насильник – людина, яку дитина знає та якій довіряє. В Україні «17,6% дітей готові зустрітись з онлайн-незнайомцями в реальному житті, а за останній рік 1 із 4 дітей (23,5%) зіткнулися бодай із однією з форм сексуального насильства онлайн. 44,8% дітей не розповіли нікому, що зіткнулися з насильством в інтернеті. А 77,6% тих, хто поділилися історією, розповіли друзям і подругам, а не дорослим» (*Що робити, якщо дитина розповіла вам про насильство над нею і як правильно навчити безпеці*. Дата звернення 24.10.2022).

Правоохоронцями України у 2020 було відкрито 410 кримінальних справ щодо сексуального насильства над дітьми, а за два місяці 2021 – ще 70. Однак така кількість проваджень є незначною, адже здебільшого діти не повідомляють про насильство. Про це в інтерв'ю hromadske повідомив дитячий омбудсмен Микола Кулеба.

Сексуальне насильство як екстремальний стресор має свої особливості, пов'язані з природою травми: джерелом стресу є інша людина, причому взаємини гвалтівника та жертви відіграють істотну роль у подальших проблемах жертви. Сексуальне насильство включає як контактні, так і безконтактні форми насильства (Kloppen, Haugland, Svedin, Maehle, & Breivik, 2016; Mathews & Collin-Vezina, 2017). Також особливості, пов'язані з природою травми є і соціокультурними чинниками: на психологічні наслідки сексуального насильства мають важливий вплив ставлення оточуючих людей-реакції значних близьких, культурні установки.

Різноманітність ситуацій сексуального насильства породжує й розбіжності у постраждалих. Випадки можуть відрізнятися за тривалістю впливу, видом стосунків гвалтівника

та жертви. Як зазначає Finkelhor (Finkelhor, 1984), явище зґвалтування має дві сторони. З одного, це насильницький акт однієї людини над іншою, що включає застосування сили чи загрозу примусу до сексуального контакту проти бажання. Цей акт має на увазі якусь мотивацію з боку гвалтівника та специфічні наслідки для жертви.

Але у явища сексуального насильства є й інша сторона – це «ідея», яка може впливати і на поведінку гвалтівника, і на реакцію жертви, і на ставлення оточуючих до того, що сталося; ідея, що має довгу історію і обросла численними міфами, оточена думками та упередженнями. Багато що з цих міфів помилкові, або лише наполовину істинні, і іноді мають мало спільного з фактом зґвалтування. При вивченні реакції жертви на сексуальне насильство, психологам необхідно вивчати і «ідею», що включає набір соціальних і культурних змінних, які відіграють важливу роль у утворенні та динаміці психологічних наслідків зґвалтування. Певною мірою самі жертви, а оточуючі – здебільшого, реагують не тільки на «факт» зґвалтування, вони реагують на «ідею» зґвалтування. Думки, упередження та установки щодо сексуального насильства певною мірою впливають на те, чому відбуваються факти зґвалтування, як вони відбуваються, і які наслідки залишають у постраждалих (Finkelhor, 1984).

Висока латентність сексуального насильства служить, як вважає Finkelhor, підтвердженням його концепції про дві сторони цього явища. З одного боку, більшість людей вважають зґвалтування страшним злочином і теоретично визнають само собою зрозумілим, що постраждала та її близькі повинні зробити все, щоб гвалтівник був спійманий і суворо покараний. З іншого боку, залишається фактом те, що більшість жертв не звертаються за допомогою до правоохоронних органів, намагаючись уникнути розголосу та боячись негативної реакції до себе та своєї поведінки. Їхні побоювання, на жаль, не завжди марні. Жертви сексуального насильства часто стикаються з ганьбою та приниженням з боку поліції, знайомих та навіть близьких людей. Одна з домінуючих реальностей ідеї зґвалтування на протиположний факту зґвалтування – це те, що ця подія часто накладає «стигму» більше на жертву, ніж на злочинця (Finkelhor, 1984).

Потрібно визнати, що якщо жертви зґвалтування і заявляють про те, що трапилось, то лише в дуже малому відсотку випадків подібне звернення має ефект.

Реакції постраждалих на різні види насильства відрізняються, починаючи від самої ситуації насильства та поведінки під час нападу та закінчуючи довготривалими проблемами та запитом звернення до професійної допомоги (Matthew Tull, 2022).

Людина, яка зазнала сексуального насильства, як правило, відразу після цього відчуває сильний стрес. Травма нападу може призвести до страху, гніву, вини, занепокоєння та смутку. Клеймо, пов'язане із сексуальним насильством, може викликати у деяких людей зніяковілість або сором.

За думкою Matthew Tull, у тих, хто пережив сексуальне насильство, підвищена ймовірність розвитку симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР), таких як нічні кошмари та нав'язливі думки. Вони можуть відчувати, що вони завжди в небезпеці або повинні бути завжди напоготові, і можуть не довіряти іншим людям. Вчений вважає, що сексуальне насильство може спричинити підвищений ризик посттравматичного стресового розладу.

За його словами, посттравматичний стресовий розлад досить поширений серед людей, які зазнали сексуального насильства. Одне дослідження показало, що приблизно 70% тих, хто пережив сексуальне насильство, зазнають серйозних травм, при цьому 45% повідомляють про симптоми посттравматичного стресового розладу (Matthew Tull, 2022).

Для більш глибокого розуміння сексуальної травми, розкриємо її сутність. І. Загайкевич вкладає в сутність сексуальної травми таке:

«– «Ненормальне» сексуальне переживання;

– «Сексуальні дії, в які втягуються діти і підлітки, що перебувають в положенні залежності і, за своїм розвитком, не дозріли для повного усвідомлення ситуації і, відповідно, не можуть дати свою згоду на ці дії». (Lucy Berliner)

– Фізичні або психічні посягання на сексуальну недоторканість дитини.

– Переслідування з натяками на секс, виставлення напоказ статевих органів, сексуальні ласки, участь або присутність дитини при порнографічних фото або відеозйомці, участь в акті онанізму або безпосередньо статевому акті (вагінальному, анальному або оральному)» (Загайкевич, 2017: 2-3).

Насильство над дітьми – це реальна загроза для розвитку суспільства. Адже соціально неприйнятна поведінка стосовно дитини зі значним ризиком заподіяння їй фізичної чи психологічної шкоди, в подальшому формує соціально-дезадаптовану особистість, не здатну створювати повноцінну сім'ю, бути гарними батьками, а також є поштовхом до відтворення жорстокості по відношенню до власних дітей (Загайкевич І., 2017).

На базі Одеського обласного медичного центру психічного здоров'я було проведено дослідження стану дітей, які постраждали від сексуального насильства. Програму дослідження склали такі методи, як клініко-біографічний (аналіз документації, включене спостереження) та такі психодіагностичні методики, як «Інтерв'ю для виявлення ознак посттравма-

тичного стресу у дітей», Шкала особистісної тривожності для учнів 10-13 років, Методика діагностики уявлень дитини про насильство «Незакінчені речення», Дитяча шкала для діагностики тяжкості реакції на травматичний стрес (Р. Пінос, А. Стенберг, 2002), Опитувальник агресивності А. Басса – А. Дарки. Проективні методики «Неіснуюча тварина» та «Дім. Дерево. Людина».

Отримані дані можуть бути основою вивчення наслідків екстремального травмуючого досвіду, що дає можливість як кількісного, і якісного аналізу. Для практичної роботи психологів із жертвами сексуального насильства, крім загальних, статистичних відмінностей між групами постраждалих, корисно звернути увагу і на їх індивідуальні відповіді, щоб зрозуміти, в якому напрямку потрібна робота.

Спільними симптомами посттравматичного стресового розладу після сексуального насильства є нав'язливі думки, спогади, підвищена пильність та уникнення. Постраждали від сексуального насильства відчувають різні страхи, гнів, депресію, проблеми із самооцінкою, різноманітні психосоматичні симптоми. Також можуть виникати інші симптоми, такі як безсоння, нічні кошмари, втома та головний біль. Як реакція на подію виникають проблеми самотності, відчуженості та спустошення, відчуття відсутності майбутнього та життєвої перспективи, втрати контролю, незнання власних бажань та втрати інтересу до життя, невпевненості у собі, проблеми взаємовідносини з іншими. Виникають різні сексуальні дисфункції психогенного характеру.

У разі насильства над дітьми травмуюча подія, а найчастіше – їхня тривала послідовність, відбуваються ще на фазі формування особистості, ставлення до навколишнього світу, людей і самого себе. У дітей, які виростили в обстановці постійного насильства та приниження, формується спотворена картина світу, порушується природне почуття довіри до оточуючих та безпеки, знижується власна значимість та цінність. Людина, що формується в таких умовах, часто просто не знає іншого способу ставлення до миру та взаємодії з іншими, ніж агресія, захист і недовіра, що у свою чергу породжує нове насильство.

У постраждалих від сексуального насильства знайомими вище рівень депресії, вони більше звинувачують себе у тому, що сталося. Для тих, хто пережив насильство з боку незнайомця, характерне зниження почуття справедливості і контрольованості подій (перевага надається принципу випадковості). Сексуальне насильство змінює погляд жертви на світ і оточуючих людей, вторгаючись у її систему переконань і нівелюючи її базові потреби у контролі та безпеці свого життя, в свідомості світу. Специфіка психо-

логічних наслідків події, що травмує, полягає не тільки в тому, що відбувається негативна подія екстремальної інтенсивності. Втрата людиною контролю над тим, що відбувається, порушення особистих кордонів, тим більше в самій інтимній сфері, як це відбувається у разі сексуального насильства, завжди сприймається болісно. Додаткова проблема полягає в деякій «вторинній» реакції – людина не просто переживає, що з нею сталася екстремальна негативна подія, але їй обов'язково треба зрозуміти, чому так могло статися і сталося, знайти, який це має сенс, відповісти на питання «Чому це сталося саме зі мною?», «Що я зробив не так?» і «Як тепер жити далі?» Особливо ці питання характерні й у жертв сексуального насильства. Вивчення жертв показує, що травма, яка йде за зґвалтуванням, має характер індивідуальний та приватний. Іноді саме рівень жорстокості стресора істотно впливає на реакцію жертви. Постраждалих від сексуального насильства відрізняють знижені показники ставлення до людей і сприйняття власного контролю над подіями, що відбуваються. У разі сексуального насильства над дітьми в сім'ї, проблема відносини з оточуючими, з протилежною статтю, порушення сприйняття себе та власного тіла постає ще гостріше. Ті, хто пережили насильство в дитинстві найчастіше не вміють говорити «ні», не цінують себе як особистість, сприймають себе зганьбленими, недостатньо поважають себе і не впевнені в собі. З цих причин велика ймовірність того, що у дорослому віці вони будуть зґвалтовані знову. Жертви сексуального насильства у дитинстві мають підвищену ймовірність повторного нападу у дорослому житті. Очікування агресії може навіть викликати поведінку, що провокує. Ці зміни мають довгостроковий характер.

Висновки з проведеного дослідження.

Наше дослідження показало, що основними довгостроковими наслідками пережитого сексуального насильства є зниження довіри до людей і ослаблення почуття власного контролю над подіями, що відбуваються. Можна припустити, що основна терапевтична робота з дітьми, які постраждали від сексуального

насильства, має вестись саме у цих напрямках, а також у відновленні самоцінності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Джудіт Герман. Психологічна травма та шлях до видуження: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 424 с.
2. Загайкевич І. Проблема сексуального насильства над дітьми. Вінниця, 2017. <http://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/dep-ohor-zdor/nasylstvo1.pdf>
3. Краснокутський М. Деякі аспекти щодо надання психологічної допомоги дітям, які пережили насильство. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2015. Вип. 17. С. 68-74.
4. Резмер А. Сексуальне насильство над дітьми в сім'ях як соціальна проблема: причини та шляхи запобігання. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/39898/1/S_r_i_s_X_2020-208-210.pdf
5. Що робити якщо дитина розповіла Вам про насильство над нею і як правильно навчити безпеці. URL: <https://nus.org.ua/articles/shho-robyty-yakshhodytyna-rozpozivila-vam-pro-nasylstvo-nad-neyu-i-yakyh-pravyl-bezpeky-navchyty/>
6. Andrew Lowea, Krystal Schafferb. Chapter Twenty – Understanding multitudinous and collaborative investigative responses to child sexual abuse. *Child Sexual Abuse Forensic Issues in Evidence, Impact, and Management*, 2020. P. 421-434. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-819434-8.00020-9>
7. J. Bart Klikaa, Janet Rosenzweigb, Zach Hinerc. Chapter Twenty-Nine – Prevention of child sexual abuse. *Child Sexual Abuse Forensic Issues in Evidence, Impact, and Management*, 2020. P. 643-656. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-819434-8.00029-5>
8. Matthew Tull. Understanding PTSD After Sexual Assault. URL: <https://www.verywellmind.com/symptoms-of-ptsd-after-a-rape-2797203>.
9. D. Russella, D. Higginsa, A. Possob. Preventing child sexual abuse: A systematic review of interventions and their efficacy in developing countries. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 102. April, 2020. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104395>
10. Frank W. Putnam & Penelope K. Trickett. *Child Sexual Abuse: A Model of Chronic Trauma. Psychiatry*. 56:1, 2020. 82-95, DOI: 10.1080/00332747.1993.11024623
11. Finkelhor D., Dzuiba-Leatherman J. Victimization of children. *American Psychologist*. 1994. vol. 49. 3. P. 173-183.